

13. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / О.І. Амоша, С.С. Аптекарь, М.Г. Білопольський та ін. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.
14. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін]. – К.: НВЦНБУВ, 2009. – 687 с.
15. Киндзерский Ю. Проблемы промышленного развития и несостоятельность промышленной политики в Украине / Ю. Киндзерский // Общество и экономика. – 2012. – №7-8. – С. 80-100.
16. Структурні зміни та економічний розвиток України: Монографія / Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін. За ред. Л.В. Шинкарук. Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 696 с.
17. Булеев И. Трансформация общества и экономики: опыт и перспективы. Монография / И. Булеев. – Донецк: Ин-т экон. пром-сти, 2006. – 336 с.
18. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразька та ін.: за заг. ред. В.П. Вишневського. Ін-т екон. пром-сті. – Донецьк. – 2014. – 200 с.
19. Некоторые аспекты выбора вектора интеграции Украины: монография / А.И. Амоша, И.П. Булеев, Н.Е. Брюховецкая и др.; НАН Украины, Ин-т экон. пром-сти. – Донецк, 2013. – 184 с.
20. Иванов Ю. Инструментарий государственной политики в сфере обеспечения конкурентоспособности регионов / Ю. Иванов // Конкурентоспособность социально-экономических систем: вызовы нового времени: Монография. – Науч. ред. А.И. Татаркина и В.В. Криворотова. – М.: Экономика, 2014. – 466 с.
21. Дерегулювання економіки: проблеми та перспективи: Монографія. Під ред. М.О. Кизима, Ю.Б. Іванова. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014. – 288 с.
22. Медведчук В.В. Гражданское общество: Украинский выбор: моногр. / В. Медведчук. – М.: Логос, 2012. – 628 с.
23. Проблемы современной экономики и институциональная теория / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. – Донецк: ДонНТУ, 2009. – 500 с.
24. Діагностика стану та перспектива розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новикова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова ін.; ІЕП НАН України. – Донецьк, 2013. – 296 с.
25. Постсоветский институализм: 10 лет спустя: Монография. В 2-х томах / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. – Донецк: ГВУЗ «ДонНТУ», 2013.
26. Указ Президента України № 5/2015 12 від січня 2015 року «Про стратегію сталого розвитку "Україна - 2020", Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020" Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
27. «Програма діяльності Кабінету Міністрів України». Затверджена 11 грудня 2014 року № 26-VIII // Електронний ресурс. Режим доступа: Program_fine.Pdf-Above. Reader.
28. Экономическая теория: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.Д. Камаева. – 8-е изд., перераб. и доп. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 640 с.
29. Черников А. Экономическая политика Украины. Когда же она появится? / А. Черников // Зеркало недели. – 2013. – №24 (26 июня).

А. І. Бутенко
академік АЕН України

Н. Л. Шлафман
д-р екон. наук
м. Одеса

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДОЛАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Основою успішного розвитку будь-якої господарської системи є економічне зростання, що базується на високому динамізмі її ланок. Для ринкових систем, що розвиваються, та активно інтегруються у світове господарство, забезпечення економічного росту пов'язано з глобальними тенденціями стійкого розвитку, що вимагає якісного відновлення регулятивного середовища, спрямованого на оптимізацію макроекономічних процесів. У цьому плані особливо важливе створення об'єктивно необхідних передумов організаційно-економічного і соціального характеру щодо раціоналізації базового потенціалу економічного зростання з наступним, поетапним переходом до стійкого розвитку.

Наші дослідження показали, що малі підприємства, які в розвинених економіках розвиваються до середніх і великих, в Україні або так і залишаються малими, або припиняють діяльність, тобто немає їх розширеного розвитку. Отже, є структурна асиметрія підприємницького сектору – більше 80% підприємницьких суб'єктів є мікро- та малими підприємствами. Крім того, на протязі всіх 24 років існування підприємництва в Україні, існує галузева диспропорція – більше половини малих підприємств працюють в торгівлі і тільки біля 30% - займаються виробничою діяльністю.

Незважаючи на світове визнання значимості сектору МСП, вітчизняні дані свідчать про те, що МСП, як і раніше, не забезпечуються в достатній мірі фінан-

совими продуктами і послугами, без яких вони не можуть розвиватися. Тобто важливішим питанням для подолання диспропорцій у розвитку підприємницького сектора є вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення його суб'єктів.

У значній мірі сучасні проблеми малого підприємництва свідчать про недоліки державного управлінського впливу, необхідність якого сама по собі безперечна. Сучасна ситуація значно відрізняється від попереднього десятиліття, коли мова йшла про формування інституту державної підтримки. Для цього головним було створення нормативної бази підтримки і нарощування її обсягів. У даний час ці задачі деякою мірою вирішені, у тому числі за рахунок програм підтримки малого та середнього підприємництва. Однак більш важливішою стає задача підвищення ефективності державної підтримки підприємницького сектора та усунення диспропорцій його розвитку.

У вітчизняній економічній науці недостатньо комплексних досліджень, теоретичних і методичних розробок, які визначають концепцію і стратегію подолання диспропорцій розвитку підприємницького сектора. Тому й виникає необхідність розробки нових і адаптації існуючих теоретико-методологічних підходів, серед яких найважливішими є методологія «просторового розвитку», мережеві форми організації підприємницької діяльності та процесний підхід до організації підтримки підприємницької діяльності в Україні.

Інтерес до проблем економічного простору та дослідження його властивостей в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених дозволяють стверджувати, що до теперішнього часу склалося декілька напрямів розвитку теоретичних і методологічних аспектів просторових теорій: доповнення існуючих теорій новими чинниками, вивчення нових явищ і процесів, комплексне вивчення проблем з позиції міждисциплінарного підходу, застосування математичних методів та інформаційних технологій. Особлива увага приділяється новим парадигмам і концепціям регіону, розміщенню діяльності, просторової організації економіки та міжрегіональній взаємодії.

Вивчення міжрегіональних взаємодій ґрунтується на використанні понять оптимуму Парето, ядра й економічної рівноваги багаторегіональної системи. Сформувався і набули найбільшого поширення парадигми регіону - як квазідержави, квазікорпорації, ринкового ареалу і соціуму.

Теорія полюсів зростання, запропонована Ф. Перру, пояснює просторову поляризацію, що лежить в її основі, галузевою структурою економіки та провідними галузями, що концентрує фактори виробництва і стимулює розвиток прилеглих територій. Ж. Будвіль перевів теорію полюсів зростання з урахуванням міжрегіональних зв'язків в просторово-регіональну форму [1]. Х.Р. Ласуен доповнив теорію розглядом в якості полюсів зростання регіональних комплексів підприємств, пов'язаних з експортом, та імпульсів, що передаються через експортний сектор регіону, за допомогою ринкових зв'язків та географічної периферії [2]. П. Потье розвинув теорію щодо територій, що знаходяться між полюсами росту і забезпечують транспортний зв'язок. Збільшення вантажопотоків, поширення інновацій, розвиток інфраструктури в якості додаткових імпульсів перетворюють дані території на осі розвитку, формують разом з полюсами,

просторовий каркас економічного зростання регіону і країни.

Теорії промислових комплексів, що вивчає використання переваг спільного розміщення різних виробництв на одній території, присвячені дослідження М. Стрейт, К. Річтер, С. Цаманські, В. Латам та Е. Хоува [3].

Необхідність наявності у регіоні «підтримуючих» підприємств, що забезпечують конкурентоспроможність промисловості, обґрунтував М. Портер, прийшовши до висновку про існування просторових промислових (індустріальних) кластерів. За М. Портером, формування кластера відбувається тільки при наявності в регіоні мінімум двох галузей промисловості зі стійким економічним зростанням, а конкуренція стає внутрішньою силою розвитку економіки регіону [4].

Д. Майлат [3], вивчаючи процеси, що відбуваються в кластері, з позиції самоорганізації, приходить до висновку про необхідність розгляду регіону як складної системи, що має економічну і технологічну складові, а не тільки географічні рамки. На основі цього підходу П. Кругманом [5] була розроблена концепція «сукупної обумовленості чинниками» прагнення фірм до найбільш концентрованого економічного простору і тенденцію простору до концентрації в місцях скупчення фірм. Дж. Арбія побудував модель, що аналізує життєвий цикл фірми залежно від концентрації промисловості. Б. Робертс і А. Муррей запропонували схожу модель щодо концентрації капіталів великих корпорацій в мегаполісах [6].

Дослідження регіонального простору з позицій мережевої економіки відображено в роботах М. Енріґа і С. Гоецца [3]. М. Енріґт розглядає внутрішньомережеву взаємодію фірм як важливий елемент індивідуальної конкурентоспроможності, приділяючи особливу увагу його впливу на загальний ринок праці регіону та змінам, викликаним мережевою організацією економіки. С. Гоецц розглядав ринок праці з позицій теорії промислових кластерів та ввів нове поняття просторового працівника.

З позицій накопичення людського капіталу просторовий регіональний розвиток розглядався в дослідженнях К. Карлсона і В. Цанга, що запропонували модель опису динамічної взаємозалежності між накопиченням людського капіталу, регіональним поділом праці і просторовою структурою економіки та їх впливу на загальний економічний простір [3].

Розвиток інформаційних технологій і формування єдиного інформаційного простору (Internet) сприяли вивченню впливу систем телекомунікацій на структуру економічного простору великого міста (Р. Шулер), аналізу впливу глобальної телекомунікаційної мережі на просторову складову економічного розвитку країни (Р. Капелло) [7].

Г. Шібусави [8], досліджуючи міжфірмовий і внутрішньофірмовий економічний простір з позицій використання телекомунікаційних мереж, визначає оптимальну структуру фірми і приходить до висновку про доцільність віртуального просторового об'єднання фірм на підставі використання загальних технологій.

Таким чином, ґрунтуючись на узагальнюючих висновках та укрупнених оцінках, методологія просторового розвитку дозволяє в узагальненій формі показати динаміку розвитку просторових подій і виявити якісні зміни в системі, визначити ступінь трансформації

структури, а також можливі сценарії розвитку та очікувані результати.

С.І.Яковлева виділяє три типи просторових моделей розвитку [9] в Росії:

– функціональні моделі (соціально-економічне районування, формування спеціалізованих зон, ареалів, центрів, парків);

– каркасні моделі (розвиток територіальних каркасів, коридорів, осей розвитку, агломерацій та міст-ядер на базі інфраструктури);

– кластерні моделі (формування територіальних комплексів з ядрами, ключовими об'єктами і зонами розвитку конкурентоспроможного підприємництва, в т. ч. пілотні проекти кластерів з активною участю держави).

Легко побачити, що всі три типи є різновидами підприємницьких мереж.

Отже, необхідність подолання диспропорцій, як взагалі економічного розвитку країни, так і підприємницького сектору, вимагає розробки якісно нових, просторових моделей, заснованих на стимулюванні створення підприємницьких мереж у так званих точках зростання на базі партнерських відносин держави і суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, для досягнення цієї мети необхідним є перехід від так званої «бюрократичної» (жорстко ієрархічної) методології державного управління до сервісної. Адже бюрократична модель державного управління призводить до такої ситуації, коли:

сумлінний чиновник не може поставити собі завдання і його роботу неможливо оцінити - настільки

складно, виявляється, встановити, хто є його правильним «замовником» (його начальник, громадяни країни, підприємці), або ж виявляється, що доручення одного або кількох «замовників» конфліктують між собою (їх неможливо одночасно виконати);

бюрократичні регламенти позбавляють чиновника можливостей враховувати при вирішенні питань конкретні обставини місця і часу;

недобросовісний чиновник, переслідуючи власні інтереси, може вибирати, на яких «замовників» орієнтуватися і які з конфліктуючих доручень реалізовувати (тобто розширюється поле корупції).

Відомо, що сервісна модель державного управління потребує надання якісних послуг у найкоротший час за мінімальну вартість, що обумовлює перехід до сучасної моделі управління, заснованої на застосуванні процесного підходу. В його основі лежить ідентифікація процесів і управління ними (насамперед забезпечення їх взаємодії).

При цьому ідентифікація основних процесів, на думку Т. Девенпорта [10], являє собою не тільки їх перерахування, а й визначення кордонів, стратегічної значущості кожного процесу, а також аналіз потреби в їх оптимізації.

Представляється доцільним розглядати державне регулювання як циклічний процес, що складається з двох основних стадій: формування та реалізація, які, в свою чергу, можна умовно поділити на послідовні етапи, конкретизовані таким чином (див. рис. 1): 1. Цілепокладання, 2. Планування, 3. Реалізація, 4. Контроль, 5. Аналіз, 6. Регулювання.

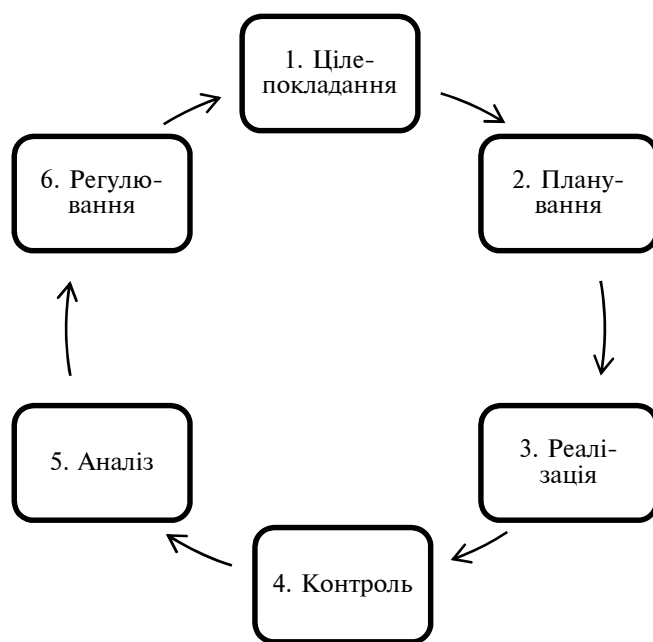

Рис. 1. Державне регулювання як циклічний процес

При цьому кожен з етапів також являє собою окремий процес зі своїми «входами» (вхідними ресурсами) і «виходами» (результатами діяльності). Так, в якості «входу» управління виступають інформація (дані), ресурси (матеріальні, фінансові, людські та ін.), а також організаційне, наукове, технологічне та ін. забезпечення. Вхідні ресурси, в процесі управління з використанням певного набору інструментів і методів,

перетворюються на «Виходи» - результати діяльності у вигляді рішень, дій тощо.

Таким чином може бути сформований механізм подолання асиметрії розвитку підприємницького сектору, який ми розуміємо як свідомо регульовану систему економічних, правових, організаційних форм, методів, способів і принципів та сукупність регламен-

тованих державою відносин і взаємозв'язків, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований вплив на розвиток підприємницького сектора національної економіки.

Механізм включає цілі, методи, принципи і забезпечення (нормативно-правове та інформаційне).

Загальними принципами побудови механізму є:

1. Принцип цілеспрямованості: механізм повинен містити цільовий блок, що включає цілі соціально-економічного розвитку країни в цілому, а також цілі розвитку підприємницького сектора.

2. Принцип об'єктивності: механізм має включати стійкі, довготривалі зв'язки системи, які можуть бути використані суб'єктом управління для регулювання впливу на систему в цілому.

3. Принцип законності: механізм має включати правові та методичні документи, що регулюють підприємницьку діяльність.

4. Принцип системності: механізм повинен включати сукупність методів управління підприємницькою

діяльністю: адміністративні (регулювання взаємодії органів влади та місцевого самоврядування і структур, уповноважених здійснювати підтримку підприємницької діяльності); нормативно-правові (підготовка та реалізація законів та інших нормативно-правових актів); фінансово-економічні (розробка і вдосконалення фінансової, бюджетної, податкової та майнової підтримки підприємницької діяльності); організаційні (розробка та реалізація проектної частини розвитку підприємницької діяльності).

5. Принцип інформаційної достатності: потенційні підприємці повинні мати всю необхідну інформацію для здійснення своєї діяльності.

6. Принцип адаптивності управління: механізм повинен мати можливість змінювати параметри або структуру управління залежно від зміни параметрів підприємницького сектора або зовнішніх збурень, що діють на нього, тобто мати динамічну частину.

Динамічна частина, як свідчать проведені дослідження, має схему, наведену на рис. 2.

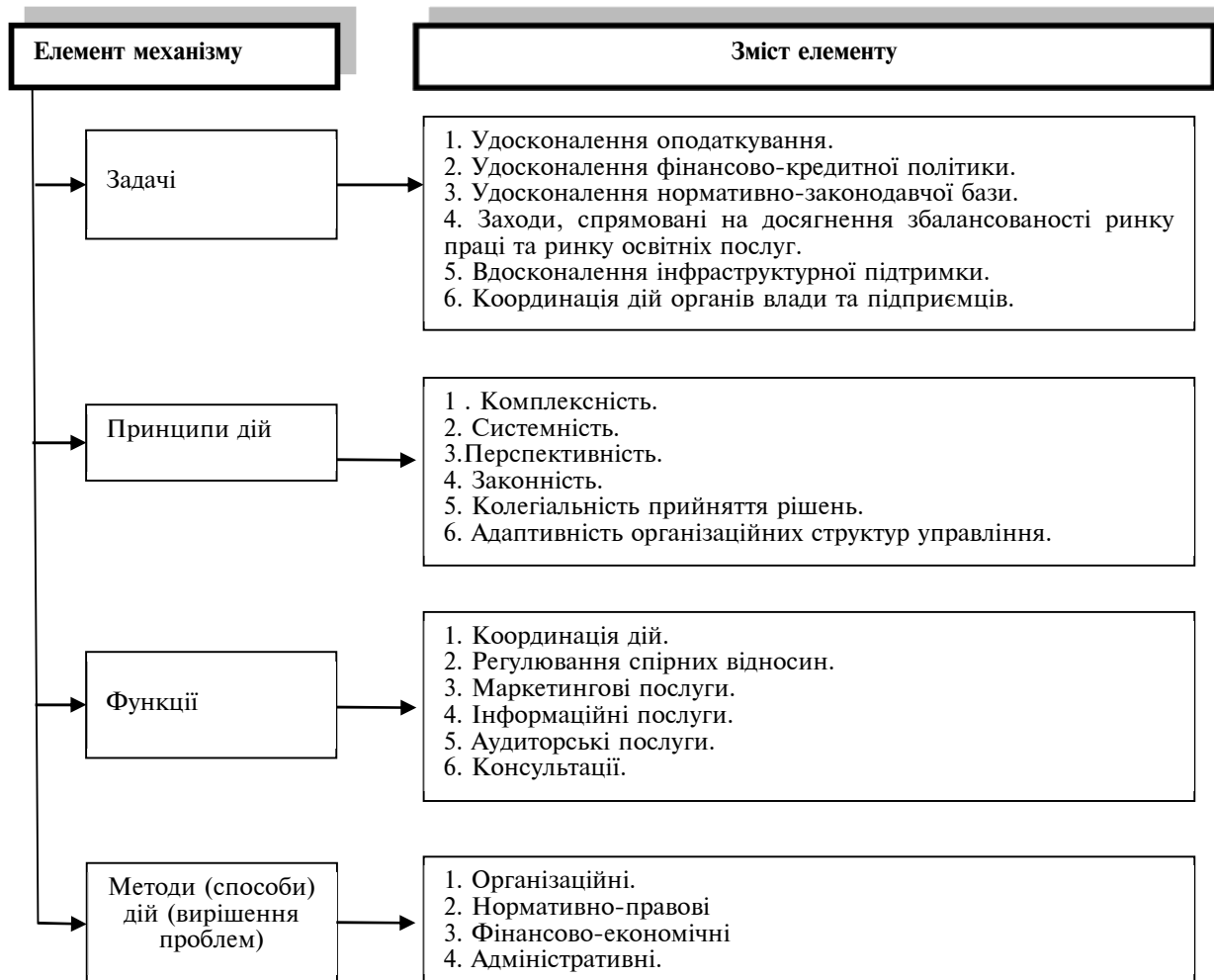

Рис. 2. Схема динамічної частини механізму подолання асиметрії розвитку підприємницького сектора

Таким чином, запропонований підхід є базою для розробки методики подолання диспропорцій підприємницького сектора, в якій має бути передбачено нівелювання дії диспропорційних чинників: *правових* – недосконала та нестабільна нормативно-правова база; *політичних* – недоліки чинної соціально-економічної

політики, орієнтованої переважно на аграрний характер реальної економіки; *економічних* – високі тарифи і ціни на продукцію та послуги природних і локальних монопольних структур; нестабільність і фіскальний характер системи оподаткування, наявність податку на внутрішнє споживання (ПДВ), що робить невігідним

технологічне виробництво в промисловості, стимулюючи експорт сировини та напівфабрикатів; зростання тарифів за оренду землі, транспортні послуги, тощо; *фінансових* – практична відсутність системи самофінансування (кредитні спілки, товариства взаємного страхування); практична відсутність кредитування банками реальної економіки, в т.ч. жорсткі вимоги до малих підприємницьких структур з надання гарантій повернення кредиту через відсутність тривалої кредитної історії і підвищених ризиків; відсоткові ставки за кредитами, що значно перевищують рівень рентабельності виробничих підприємств; відсутність доступу до іноземних інвестиційних, кредитно-фінансових ресурсів; *соціальних* – відсутність справедливої системи трудових відносин та соціального захисту підприємців і працівників, відповідної ринковим вимогам; знеособленість страхових фондів (внески поступають не на персоналізовані рахунки платника, а до загального фонду); *організаційних* – недостатньо ефективна інституційна інфраструктура державної і регіональної підтримки (неефективність і незабезпеченість фінансовими ресурсами програм підтримки малого та середнього підприємництва, низька роль об'єднань підприємців у їх розробці); наявність адміністративних бар'єрів (труднощі при реєстрації, закритті, сертифікації, ліцензуванні, отриманні інших дозвільних документів); численні перевірки різних контролюючих органів.

При цьому пріоритетом має бути випереджувачий розвиток внутрішнього ринку, що забезпечить активізацію підприємницької діяльності та, як наслідок, підвищення стійкості вітчизняної соціально-економічної системи (у тому числі за рахунок підвищення продуктивності, промислової та економічної безпеки).

Список використаних джерел

1. Украинский В.Н. Современная французская пространственная экономика: теория близости и ти-

пологизация локализованных экономических систем / В.Н.Украинский // Пространственная экономика. – 2011. – №2. – С. 92-126.

2. Ласуэн Х. Р. Урбанизация и экономическое развитие: временное взаимодействие между географическими и отраслевыми кластерами / Х. Р. Ласуэн ; пер. с англ. и коммент. В. Н. Украинского // Пространственная экономика. – 2010. – № 1. – С. 68-104.

3. Бияков О.А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2004. – 152 с.

4. Портер М., Кетелс К. и др. Конкурентоспособность на распутье: направления развития российской экономики [Электронный ресурс] // Портер М., Кетелс К. / – 2007. URL: http://sp-ved.narod.ru/MATERS/PORTER_RFstrategy.pdf

5. Fujita M., Krugman P., Venables A.J. The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade. – The MIT Press, 1999. – 367 p.

6. Arbia G. Modelling the geography of economic activities on a continuous space // Papers in Regional Science. – 2001. – V. 80; Roberts B. National and regional corporate spatial structure / B. Roberts, A. Murray // The Annals of Regional Science. – 2002. – V. 36.

7. Schuler R. Transportation and telecommunications networks: Planning urban infrastructure for the 21st century // Urban Studies. – 1992. – V. 39 (2).

8. Shibusawa H. Cyberspace and physical space in an urban economy // Papers in Regional Science. – 2000. – V. 79.

9. Яковлева С.И. Пространственные модели в стратегиях социально-экономического развития регионов России // Псковский регионологический журнал. – 2014. – №17. – С. 3-15.

10. Davenport T. Process Innovation: Reengineering work through information technology. – Boston, Harvard Business School Press, 1993. – С. 27.

А. С. Вишнеvский
канд. экон. наук
г. Киев

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ: ЭКСТРАВЕРТНАЯ И ИНТРОВЕРТНАЯ УСТАНОВКИ СТРАТЕГА

Несмотря на динамичность протекания современных социально-экономических процессов, стратегическое управление остаётся востребованным и актуальным инструментом, который используется как элемент управления малыми и средними компаниями, национальными и транснациональными корпорациями, глобальными организациями, а также государственными и региональными органами власти. При этом формализованное стратегическое планирование в меньшей мере применяется на уровне малых и средних предприятий и является общепринятым атрибутом для крупных фирм, организаций и учреждений. Однако, вне зависимости от размеров и профиля компании, неверный выбор стратегических целей, даже при условии грамотного оперативного управления, как правило, приводит к преждевременному, незапланированному прекращению их деятельности. Для

коммерческих компаний это характерно в виде банкротства или враждебного поглощения. Вместе с тем непрерывность деятельности бизнеса или организации и их успешное долгосрочное развитие напрямую зависит от выбранной стратегии и качества её реализации.

Со середины 20-го столетия положено начало научному обоснованию подходов к стратегическому управлению, в результате чего к концу века сформировались его основные школы и направления. Наиболее полно они систематизированы и представлены в работе «Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегий менеджмента» [1], которая была впервые опубликована на рубеже XX и XXI веков. Иные исследования связанные с комплексным изучением вопросов стратегического управления (например [2; 3]) и обоснования выбора стратегии развития [4] в значительной мере согласуются со школами,